
ДО ДЖЕРЕЛ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Іванишин М.В. Дискурс національної ідентичності в українському постколоніальному літературознавстві: Монографія. – Дрогобич: Посвіт, 2015. – 208 с.

Історіографічне дослідження М. Іванишин “Дискурс національної ідентичності в українському постколоніальному літературознавстві” відкриває перспективи розвитку досліджень, здійснених із позицій національно-екзистенціальної методології інтерпретації та постколоніалізму. Узяті за предмет дослідження шість провідних студій С. Андрусів, О. Вертія, Ю. Мариненка, В. Моренця, Л. Сеника, Н. Шумило стали матеріалом для виявлення сенсу та моделі національної ідентичності в сучасному літературознавстві.

Насамперед варто наголосити на актуальності вибраної проблеми. Акцент на національних питаннях загострює увагу читача на питанні становища української тожсамості у вимірах сучасного літературознавства. У надскладний період виживання нашої культури, а

тому й літератури, такі праці покликані оберігати та відстоювати національні цінності, традиції та інтереси в науці.

У першому розділі йдеться про теоретичні засновки вивчення даної проблеми. Посилаючись на досвіди Е. Д. Сміта, С. Гантінгтона, І. Денисюка,

О. Багана, М. Жулинського, В. Дончика, Р. Шпорлюка і дуже часто І. Франка, дослідниця окреслює термінологічний інструментарій для подальших напрацювань. Зокрема, велику увагу приділено таким багатозначним і часто вживаним термінам, як “дискурс” та “національна ідентичність”. Вдало й аргументовано пояснено доцільність використання методів, серед яких метод постколоніальних студій є методологічною домінантою. Значна частина теоретичного дискурсу базується на системі принципів мислення, що відповідають філософії національної ідеї (націософії) і спрямовані на захист та утвердження українського буття. Тому особливо важливе місце в праці посідає використання теоретико-методологічного досвіду філософії українського націоналізму для потреб літературознавчої науки.

У наступному розділі праці вдало подано розгляд основних історико-літературних та методологічних аспектів кожного з досліджень. М. Іванишин докладно аналізує кожну працю, відзначаючи як сильні, так і слабші сторони. Вибір саме цих праць продиктовано національним імперативом та бажанням охопити найбільш націоналістично репрезентативні, монографічно виражені досвіди в українській нації про літературу.

У дослідженні С. Андрусів “Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.” М. Іванишин окреслює специфіку націєцентричного мислення та особливості творчої майстерні авторки: створення власної термінології, “виразна схильність до оригінального теоретичного мислення, до виважених методологічних узагальнень” (64), інтердисциплінарність як провідну рису методологічної бази і з одночасним використанням національно-екзистенціальної інтерпретації як основної підтекстової методологічної домінанти. “Поняття національної ідентичності є ключовим для цієї праці”, – впевнено констатує літературознавець. Однак, крім безперечних переваг і достоїнств праці С. Андрусів, дослідниця вбачає деякий недогляд у монографії. Це стосується терміна “міф”, який через свою часту вживаність, розповсюдженість не завжди сприймається однозначно.

Щодо компаративістичної монографії В. Моренця “Національні шляхи поетичного

модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща”, то авторка, хоча й помічає меншу теоретичну заангажованість у націоналістичну проблематику відомого вченого (що закономірно з огляду на порівняльно-історичний характер студії), однак вказує на вагоме методологічне значення праці. Тому, незважаючи на те, що В. Моренець, на її думку, “не дає ширших експлікацій поняття національної ідентичності” (71), все ж у досліджуваній монографії виявлено вагомі з погляду націоналізму теоретичні акценти. Особливо зацікавлює дослідницю те, що В. Моренець вельми продуктивно експлікує поняття “народництво”, віднаходить у ньому глибокий позитивний сенс і реабілітує культурні надбання тієї епохи.

Особливу увагу приділяє М. Іванишин праці Н. Шумило “Під знаком національної самотності: українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – поч. ХХ ст.”, написаній “у скрупульозному академічному стилі” (84). Що найбільше імпонує літературознавцеві, так це те, що Н. Шумило детально розробляє поняття дискурсу національної тожсамості і приділяє велику увагу критичним напрацюванням І. Франка, наприклад, ставленню до модернізму. Тут чітко видно світоглядно-методологічні орієнтири М. Іванишин при дослідженні дискусійних питань, яка свої висновки формулює саме через врахування націоналістичного дискурсу.

Об’єднавши названих вище трьох авторів, літературознавець відкриває власне бачення праць Л. Сеніка, Ю. Мариненка, О. Вертія в наступному розділі. Якщо перші три праці були синтетичними, то наступні три, власне, історико-літературні. Це певною мірою породжує деяку модифікацію методики їх дослідження, однак основні смислові акценти залишаються незмінними.

У монографії Л. Сеніка “Роман опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності” акцентуються такі її сторони, як авторське поняття “національної ідентичності”, розуміння літератури як способу протистояння окупаційному режимові ворожої влади і взагалі широке окреслення Л. Сеніком культурно-політичної ситуації в ранньорадянську добу. М. Іванишин акцентує зусилля науковця у плані

ґрунтового представлення генології жанру роману. Найзначущим для дослідниці видаються міркування літературознавця щодо герменевтичного досвіду Д. Донцова. Зокрема, М. Іванишин зауважує, що Л. Сенік спростував низку закидів Д. Донцову.

Праця Ю. Мариненка “Місія: проблеми національної ідентичності в українській прозі 40–50-х років ХХ століття” привертає увагу авторки насамперед “поглибленим зосередженням на націологічній проблематиці в гуманітарних науках” (109). М. Іванишин виокремлює такі сутнісні аспекти з погляду національної ідентичності: простежено розвиток української етнонаціональної самобутності, окреслено основні риси національного менталітету, з’ясовано роль Т. Шевченка в ціннісних орієнтаціях літературознавця, конкретизовано значення термінів “код”, “ідеологія”, “риторика”. Наголошується, що націологічна зорієнтованість виступає основним критерієм при розгляді Ю. Мариненком провідних авторів того часу (“Старший боярин” Т. Осьмачки, “Рай”, “Останній пророк” В. Барки, романи І. Багряного, численні твори О. Довженка, трилогію У. Самчука “Ост” та ін.).

Стосовно праці О. Вертія “Народні джерела національної самобутності української літератури 70–90-х років ХІХ століття” говориться, що “поняття національної самобутності є ключовим для цього історика літератури” (119). Дослідниця вказує на певну суголосність аналізованої студії до вищевказаної праці Н. Шумило, вбачає ґрунтовність викладу думок науковця, вирішення поставлених завдань. Загалом вона спостерігає у всіх шести працях вагомий не лише теоретичний, а й історичний результат: не координуючись між собою, дослідникам вдалося із суголосних методологічних позицій проінтерпретувати українську літературу від другої половини ХІХ – до середини ХХ ст.

В останньому розділі, який має суто теоретичний характер, вдало експліковано та верифіковано методологічну продуктивність постколоніальної інтерпретації на прикладі названих

вище досліджень. М. Іванишин не лише сумлінно дотримується основних принципів вказаної методології, відкриваючи їх смисли у згаданих працях, а й на основі їх провідних концептів розбудовує власну, досі в українській філології єдину у своєму роді, модель літературознавчої теорії національної ідентичності як іманентної українській культурній традиції.

Вірність принципам наукового мислення, активний діалогізм із вітчизняними та зарубіжними авторами, спостережливість роблять монографію показовою на тлі сучасних історіографічно-літературознавчих пошуків. Теоретичні висновки обґрунтовуються попередньою інтерпретацією. Важливо зазначити, що дослідниця не просто здійснила метакритичний огляд названих праць, вона порівнює їх між собою, активно висловлює свою позицію. Сформованість світогляду дає змогу М. Іванишин чітко диференціювати необхідні концепти, аналізувати та систематизувати. Однак інколи відчувається деяка недоопрацьованість думки, фрагментарність висловлювань. Хочеться також, щоб у праці детальніше (попри епізодичні згадки) було експліковано й інші націологічні досвіди: І. Дзюби, М. Жулинського, М. Наєнка, Г. Ключека, В. Пахаренка, В. Панченка, Т. Салиги та ін.

Витлумачуючи інтерпретаційний потенціал українських учених, дослідниця послідовно виявила вагому присутність теорії національної ідентичності (націологічної інтерпретації як структурного елемента національно-екзистенціального гуманітарного мислення) у сучасному літературознавчому метадискурсі. Праця М. Іванишин, безумовно, має новаторський характер, тому що є першим історіографічним дослідженням новітньої методологічної течії. Її успішність, сподіваємося, стане своєрідним стимулом для розгортання інших дослідницьких сюжетів стосовно розвитку в добу Незалежності українського філологізму, постколоніалізму, постструктуралізму, міфокритики, компаративізму та ін.

*Марія Сенета
м. Дрогобич*

Отримано 14 жовтня 2015 р.